

6 4 W .
ALAS

Turkist^n Turklerinin
Millbtiklal f^rolasi

HASAN ORALTAY

ALAŞ

**Tiirkistan Turklerinin
Mill? istiklal Parolasi**

HASAN ORALTAY

Istanbul, 1973

BUYUK TURKELI YAYINLARI

Dagitim :

Babiali Cad. N11: 50/2

Cagaiogiu - Istanbul

Kapak Kompozisyonu
Kapak Baskisi
Dizgi - Tertip
Baski
Cilt

Olcaý Okan
Nam Ofset
Ytiksel Matbaasi
Irfan Matbaasi
Yedigiin Miicellithanesi

Bu kitabimi; insanin dayanma giicunu a?an
agir ?artlar altinda, bizden annelik sevgi ve ?ef-
katini hip bir an esirgemiyen, — 40 dereceden
daha fazla sogukta, kalin kar tabakasinin altin-
da ate? yakip bizi isindiran, kar suyu ile ye-
mek pi?irip bizi doyuran, diinyanin en korkun?
96 Gobi'de, kendisi susuzluktan kavrulurken,
bir yudum suyunu igmeyip bize veren, diinya-
nin dami Himalaya daglarini asarken be? ev-
ladim birden kaybeden, biitiin bunlara ragmen,
bize hep giiler yiiz gosteren, moral veren, Sev-
gili merhume Annecigim Oanim?a (Hamm?a)
Oraltay'a ithaf ediyorum. Ruhu ?ad olsun.

İÇİNDEKİLER

Bir kag soz	9
Takdim	11
Alaş	17
Alaş Milli Uran	21
Alaş Partisi	24
Alaş Orda	31
Alaş'gilar ve Komunistler	37
Alihan Bokeyhanoglu	41
Muhammetcan Tmişbayoglu	49
Ahmet Baytursunoglu	55
Mir Yakup Dulatoglu	61
Cihanşa Dostmuhammetoglu	65
Halil Dostmuhammetoglu	74
Mustafa Qokayoglu	76
Ahmet Birimcanoglu	84
Alimhan Ermekoglu	86
Halil Abbasoglu	88
Abdurrahman Orazayoglu	89
Mustafa Orazayoglu	90
Kulmehmet Orazayoglu	90
Omer Karaşoglu	91
Bahitcan Karatayoglu	92
şahingirey Sultan Bokeyhanoglu	92
Salimkerey Cantore	93
Alpispay Kulmanoglu	95
Valithan Tanaşoglu	96
Magcan Cumabayoglu	97
Rahimcan Marsikoglu	109
şir Ali Lapi	111
isa Kaşkımbayoglu	111
şayahmedoglu	112
Aqqagaz Dostcankizi	112
Kolbay Togusoglu	113
Barlibek Sirtlanoglu	115
Seyit Azim Kidirbayoglu	116
Dinşe	116
Turar Riskuloglu	117
Nezir Torekul	122
Profesor Sancar Asfendiyaroglu	124
Oraz Candosoglu	126

Sultan Hocanoglu	127
Sultan Segizbayoglu	129
Dogu Tiirkistan'daki Alaş'gilardan Bazilan	130
Ahit Haci	133
Osman Batur	136
Cammhan Tilevbayoglu	148
Alibeg Hakim	151
Hadivan Hamm	164
Salis Emreoglu	165
Abdulkerim Intikbay^oglu	169
Takiman Batur	170
Altmbek	171
Digerleri	171
Muhacerette Alaş'gilar	172
Alihan Agaoglu	173
Kares Kanatbay	174
Macit Ayitbay (Qobuzşu Qorqit)	179
Asan Kaygu (Mevlekeş Kaybaldi)	181
M. Dara	182
Askar Ali	184
Sayran (Hamza Abdullahoglu)	185
Basm Organlan	187
«Qazaq Gazeti»	187
«Ay Qap»	188
«Qazaqistan»	189
«Qazaq»	190
«Eşim Dalasi»	191
«1 §»	
«San Arqa»	191
«Uran»	
«Abay»	192
«Haliq Sozii»	
«Birlik Tuvi»	193
«Uş CUZ»	194
«Tirşilik»	194
«Qazaq Sozii»	194
Digerleri	
Dogu Tiirfkistan'daki Kazak Basim	195
Dergiler	196
Gazeteler	196
Muhaceretteki Basm	197
Kaynaklar	

BİR KAQ SOZ

Turkistan'a, dolayisiyle Turkluge hizmet etmeyi kendime baslica iilku edindim. Bir gok imkansizliklara ragmen, TQrkluge olan hizmet askinin verdigi kuwet ve cesaretle bugiine kadar kitaplar ve dergiler nesrettim. Ve gesitli gazeteler ile dergilere yazilar yazarak, bunu devam ettirmeye galistim.

Bu ugurdaki gahsmamin daha da verimli olmasim arzuladim. Bu sebeple, « TURKELi» yayinlari ad iyla seri kitap nesretme tesebbiisiine giristim. Serinin ilk kitabi olarak da 1971 yilinda Munchen'de «Abilay Desta* m»m negrettim. ?imdi de « TURKELi» yayinlarinm 2. kitabi olarak «ALAS» i sunuyorum. Abilay Han ve Alas'la baslayan seriyi daha baska kitaplarla imkan buldukga devam ettirmek azmindeyim. Bunun igin tasnifler yapilmistir. Negredecegimiz kitaplar iki gesit olacak.

Birincisi; vaktiyle basilmig ve Rus ile Qin istilacilari tarafından yasaklanmis olan kitaplarla, imkansizliklar ve baski neticesinde matbaaya verilememis fakat el yazma olarak gogaltiimis olan Tdrkistan tarihi ve edebiyatiyla ilgili kitaplar olacak.

ikincisi de; Tdrkistan'in gegmisteki ve simdiki vaziyetiyle ilgili olarak muhtelif kimseler tarafından kaleme ahnan ve alinacak olan eserlerdir.

Bu galismalarla, Rus ve Qin istilacilari tarafından kasdi olarak tahrif ediimek istenen Tdrkistan -

nin Millî istiklal Mucadelesi tarihiyle edebiyatına elimizden geldiği kadar hakikatlere uygun olarak ışık tutmak istiyoruz. İste bunun için de, Tırkistan tarihinde çok miihim yer tutan «ALAS»ı « TURKELİ » yayınlarmın ikinci kitabı olarak seçtim.

Bu kitapta:

«Alas» soziiinin tarihi ve manasıyla ilgili, aynı zamanda onun nerede, nasıl kurulduğu hakkında da izahat verilmiştir.

Bununla ilgili olarak bütün Tırkistan tarihinde çok miihim yeri olan ALAS PARTİSİ ve ALAS ORDA HıkiT meti hakkında da kısaca bilgi verilmiştir. Ayrıca, ALAS Qlkiisii için hizmet eden şahısların sadece bir kısmı hakkında özet olarak bilgi verildi. ALAS ilkiisine hizmet etmek amacıyla nesredilen dergi ve gazetelerin bazıları teker teker tamtildi. Ve, Tırkistan dıgındaki Alas faaliyetleri iizerinde de kısaca duruldu.

Kitabın eksiksiz olduğunu iddia etmiyorum. Eksik olan tarafları olduğu muhakkak. Biz bu kadarmı yapabildik. Daha mukemmelini bu kitaptan ve burada gösterilen kaynaklardan istifade ederek ileride bu uğurda emek sarfedecek olan ilkiiciilerin meydana gikarmasım temenni ederiz.

Hasan ORALTAY

TAKDIM

Kazak Tiirkleri'nin Birinci Cihan Savaşı sonundaki kısa omirlii ALAŞ ORDA devleti, Turk Tarihinin umumi gergevesi bakimmdan gok miihimdir. Tiirkiye'de hala yeterince tanmmayan Kazak Tiirkleri, bugiinkii Tiirk topluluklarmm biiyiiklerinden biridir ve kapladiklan yer bakimmdan en biiyiigiidir.

Tiirkiye'de «KAZAK» deyince akla hemen Eus Kazaklar (Kozaklar) geldiği için Tiirkiyeliler bu kelimeyi yadigamişlardır. Hatta bunun farkma varan bir Kazak Tiirkii'niin, kendisini «Tatar» diye tamttigmi vaktiyle Doktor Cezmi Tiirk bana soylemişti. Ukraynalılar'm bir boliimii sayılan Rus Kazaklan kendilerine «Kazagi» dedikleri gibi Fransızlar da bunlara «Cosaque» (-Kozak) demişlerdir. Gergi bu Kazagilar Kuman, Pegenek, Oguz Tiirkleri'yle islavlar'm karismasmdan dogmuş bir topluluksa da islav dili konuştuklan için bizimle higbir ilgileri kalmamıştır. (Bugiinkii Bulgarlar gibi).

Kazak admin Tiirkiye'de iyi tanmmayigmm başka bir sebebi de bazi Batili ve Rus bilginlerinin Kirgizlar'i «KARAKIRGIZ», Kazaklar'i da «KIRGIZKAZAK» diye adlandirmasi ve bu şekildeki adlandirmanm Tiirk basimnda iyice yerleşmesidir.

Bugiin Tiirkiye'de geniş bir kitle artık Kazaklar'm Tiirk oldugunu biliyorsa da bunlar hakkmdaki bilgi yine gok eksik ve oldukga yanlıştır. Kazaklari hala Kirgiz diye bilenler de az degildir.

«Kazak» kelimesinin anlammi bugiinkii Kazak bil-

ginleri başka türlü yorumlamak temayülünii gösteriyorlar. Onların açıklamaları belki de doğrudur. Ama henüz tarihgilerce kabul olunmuş değildir. On Beşinci Yüzyılda bu kelimenin Tüirkistan'daki anlami ise «devlet diizeni dişında yaşıyan» demektir. Aksak Temir Beg'in Maveraiinnehir Begi oluncaya kadarki hayati «Temir'in Kazaklık hayati» diye amlır. Tüirkiye Tüirkleri'nde ise «Kazak», «evdeşine karşı sert olan erkek» karşiligında kullanilir.

Bu akademik meseleyi bir yana birakarak giiniin gergegine gelirsek durum şudur:

Kazaklar, bugiinkii *Qin* smirlan igindeki Altay-Kumul bolgesinden başlayarak Aral golii ve Hazar denizine kadar uzanan geniş topraklarda yaşıyan Tüirkler'dir. Bu bolge biyyik bozkirlarla kapli olduğu için nüfuslan azdır. 7 milyon Kazak Tüirk'ü vardır. (*) Qarlık zamamnda biyyik bir hızla gogalan Kazaklar'm bugiün 9-10 milyon olması gerekirken bu kadar az olmalarının sebebi bir yandan Kizil Ruslar'm yaptığı vahşi kirginlar, bir yandan da komünizmin her gittiği yere getirdiği korkung ağıgım, özellikle Kazak Tüirkleri arasmadaki tahribatidir.

Kazaklar Dogu Tüirkgesinin Kazakga denen agzi ile konuşurlar ve bu agiz bir buguk milyon nüfuslu Kirgizlar'm konuştuğu agiza gok benzer. Diğer Tüirk boylan arasmda Kazak ile Kirgiz bir gok bakımdan birbirine daha yakındır. Savaş parolasi olan « » §» zamanda Kirgizlar'm da parolasidir. Bu «ALA§» kelimesinin anlami ve tarihi menşei hakkında bu eserde bazı agıklamalar yapılmıştır.

Bu eserin müellifi olan Hasan Oraltay, Dogu Kazaklan'ndandır (Dogu Tüirkistandaki Kazak Tüirklerinden). Cin smirlan iginde kalmış olan Tarbagatay'm Altm Emil bdlgesinde 1930^ dogmuştur. Kazak Türkleri'nin Beg ailelerindedir. Babasi tipik bir Kazak

(*) Sovyetler Birliği'nde olan son sayımda KazakTürklerinin sayisi 5 milyondan fazla olarak gösterilmistir. Qin'de de 1,5 milyon Kazak Turku olduğu tahmin edilmekte. Ayrıca Dis Mogolistan'da da «Kazak Avtonom Ulkesi» vardır.

olan Alibeg Hakim, anasi Hanim^a Hanim'dir. «Hanimsa - Qanimşa», Kazakçada "h" sesi kullamlı - madigi için «Hanimşah»m Kazakgalaşmış şeklidir. «Hamm»la yapılan kız isimleri Anadolu Tiirkleri'nde de yaygındır.

Hasan Oraltay iki ug yaşmdan sonra Kizilozen - magmin bati kesiminde biyyidii. Kizilozen irmagi Tanri Daglari'nm yamaglardaki Manas Irmaginm batisma diişer. Yani Hasan Oraltay, Tiirkliğin harman edildiği yerlerde yetişmiştir. Qin somiirgesi olan Dogu Tiirkistan'da eğitim meselesi *hiq* ele almmamış olduğu için resmi okula gidemeyerek hocalardan özel ders aldı. Kendisini özel gelişmeleriyle yetiştirmeye Qalişti. Hasan Oraltay'm hayati daima hareketli ve heyecanlı gecti. Ciinkii doğdugu yıl olan 1930'dan sonra Dogu Turkistan daimi bir kargaşalık icindeydi. Tiirkler Qin boyundurugundan kurtulmak davasi ardmda idiler. Hasan Oraltay'm babasi Alibeg Hakim de milli hareketin icindeydi. Onun liderlerinden biri idi. Onun için de devamlı takibata ugruyordu. Bir defa tutuklanarak 18 ay hapiste kalmış, giktikten sonra da acikga Qinliler'le savaşa başlamışti. Çok iistiin kuvvetlere karşı verdiği savaşm yorgunluk, uykusuzluk, heyecan dolayisiyla Hasan Oraltay'm gocuk arkadaşlarıyla rahat uyuyacağı - miz bir gece olacak mi diye hiiziinle diişündikleri gok olmuştur.

Kendi yurtlarmda barmamayacaklarım anlayan savaşgi Kazaklar'm bir kolu 23.12.1949'da giineye dogru gogmeye başladı. Alibeg Hakim bu grubun lideriydi. bolgenin sert kişmda Gobi Colimii aşarak Himalaya Daglari yamaglardaki Gas Gol'e 1950 Nisanmda geldiler. Bu iig dort aylık yiiruyiis anlatılması imkansız bir facia idi. 19-20 yaşlardaki Hasan Oraltay susuzluktan kan igenleri gordii.

Hasan Oraltay eski Tiirkler ve şimdiki Kazaklar gibi keskin nişancı ve bir cambaz gibi at binicisi idi. Bunun için de memleketinden giineye dogru yol alırken erzak için liizumlu olan avculugu da ihmal etmedi.

Hasan Oraltay hayatmm en acikli ve korkung zamamni Himalayalar'ı aşarken gordii. Karli boralar, yol-

suz dağları ve arkalanndan gelen duşman komiunistler.. Bunlar yetişmiyormuş gibi yiiiksek rakimde havasizlik-tan şişerek her gun bir yerleri delinerek olen yakinla-n... Hasan Oraltay 6 kardeşinden 5'inin bu şekilde olu-miine şahit olmak felaketine de ugradi.

1951 Kasimmda Keşmir'e geldiler. Onlara Amerikan Kizil Hacı ile Keşmir hukumeti bakti. 1954'te yine A-merikan Kizil Hagimn yardimiyla Tiirkiye'ye ulagtilar. Hayvan vagonlarimn icinde bir haftada Nusaybin'den istanbul'a vardilar. Bu soydaşlara karşi gosterilen il-gisizlik cehaletten geliyordu. Kazak nedir, bilen yoktu. Hatta bunlari Qinli veya Koreli sananlar da vardi.

Hasan Oraltay, oteki Kazaklar'la birlikte istanbul'da Tuzla misafirhanesinde kaldiktan sonra 1954 Eylu-liinde Salihli'ye iskan edildi. Kizilay bunlara giinde 60 kuruş veriyordu. Bir miiddet sonra bu da kesilince Ka-zaklar saşkma dondiiler. Qunkii, ellerinde ticaret yapa-cak sermaye yoktu. Omiirlerinde agir iř yapmamışlardi. Qogunun meslegi hayvan beslemekti. Ziraatla da ug-raşmiş olanlari vardi. Fakat, ellerinde ne toprak ve ne de hayvan vardi. Bunun icin işe kocuştular. Vaktiyle cok zengin bir Kazak Beginin oglu olan Hasan Oraltay bu arada pamuk topladi; begenmediler. Kiremit fabri-kasmda calisti; onu da begenmediler. inşaat bekciligi yapti. Oraya da başkasim aldilar. Hasan Oraltay, Keş-mir'de bulunduklari zaman boş durmadan ingilizce o-kumuştu. Bunun faydasim gordii. Nato'ya memur ola-rak girdi. Tiirkiyeli soydaşlarmm Kazak Tiirkleri'nden habersiz yaşamalan Oraltay'i gok iizmuştu. Kazak Tiirk-leri'ni Turkiyeliler'e tamtmak igin bir kaş kitap ve bir kac dergi yaymladi. Daha sonra Bati Almanya'nın Mi-nih şehrinde kurulmuş olup Sovyet Rusya'ya oradaki her dil ve lehge ile yaym yapan «Hiirriyet Hadyosuna» gelip vazife aldi. Burada yazar ve spiker olarak caliş-maktadır. Aym zamanda da Tiirkiye basmina da yazi-lar yazmakta. Hasan Oraltay evli olup iig kizi ve bir oglu vardi.

Hasan Oraltay'm son eseri olan «ALAş» ileride ta-rihgiler igin bir anakaynak olacak degerdedir. Qarlik Rusyasi yikilirken kurulan Turk devletlerinden en bii-

yiigu ve en uzun omiirliisii ALAS ORDA olmuştur. 13.12.1917'de kurulup 1920 sonunda Rus istilasma ugramiş, demek ki omrii yıl siirmiiştir.

Bu devleti kuran Kazak aydmlari hep yiiksek ogrenim gormiiş seckin kimseler olup daha once de Kazak muhtariyeti, kalkmmasi ve ilerlemesi igin, milli haklarim korumak gayesi ile agik veya gizli faaliyetlerde bulunmuşlardır.

ALAS ORDA'nın kuruluşu ve yıllık omrii, bize eski Turk tarlhindeki ozellikleri hatirlatiyor: Ulke geniş oldugu zaman ikiye, iice, dorde bolinerek yönetilir, fakat bu bolumlerden bir tanesi otekiler iizerinde hakim bulunurdu. Bazen devlet tek devlet sayilmakla beraber birbirinden habersizmiş gibi yaşarlar, birinin hakimiyeti nazari kalirdi. Kunlar, Gok Tiirkler, Karahanlilar, Selguklular, Qengizliler hep boyle olmuştur.

ALAS ORDA kurulunca derhal iki duşmanla karşilasti: Biri Kizil Ruslar, biri de Carlik artiklan olan Beyaz Ruslar. Bunlarm ikisi de Kazak Tiirkleri bagimsizligim yok etmeye çalışiyorlardi. Kazaklar'm ise kiiçik bir ordulari olup silah ve cephane bulmakta imkansizliklarla ugraşiyorlardi. iste bu sirada Alaş Orda, tek merkezden yönetim mumkiin olmaymca, Alaş Orda dogu ve bati olarak ikiye ayrilmis, her bolim kendisini korumak igin calisip carpismiştir.

Kazakistan'm diiz bir bozkir alam olmasi, savunma icin dag tepe gibi tabii sartlarmm bulunmaması Kazaklar'm yikilmasma sebep oldu. On binlerce, hatta yiiz binlerce Kazak Tiirkii hem sirada, hem daha sonra, özellikle 1930'da oldiiriildi.

Alaş Orda'nın yikilmesi Tiirk tarihi ve irki bakimmdan biiyiik bir kayip olmuştur. Qiinkii bu devletin kuruculan yalmz Kazaklan degil, biitiin Tiirkleri diisiinen, milli şuur sahibi yurtseverlerdi. Adeta giinii- miizdeki Turkciiliigii andiran prensipleri vardi. Milliyetgiligi devlet siyaseti olarak kabul etmislerdi. Hele Kazak devleti kurucularmdan «CiELANI^A», Tiirkguliik tarihinde biiyiik yer tutacaktır. Avukat olan Cihanşa daha ozaman tek millet, tek devlet prensibini savunmuştur.

Bir miişahademi soyleyerek sozlerime .son vereceğim: iran'm Hazar kiyilarında, Sovyet smin bitişiginde «Giimuş Tepe» denen bir bolge vardır ki burada yarım milyondan gok Turkmen oturur. Vaktiyle bunlardan 5 tanesi Tiirkiye'de yuksek ogrenim veya meslek ogrenimi yapmişlardı. Tip tahsili yapıp şimdi kendi memleketinde oldugunu işittigim Doktor Ahmet ile Hasan Oraltay arasında biiyik bir fizik benzerlik var. Ikisi de uzun boylu ve yliz yapılan ile renk bakımmdan birbirinin aym. Bunlara kardeş dense herkes inanir. Altay'daki Kazak'la Hazar kiyismdaki Tiirkmen'in bu benzerligi Tiirk irkmin vasiflari hakkmda buyiik fikir verecek kuvvettedir. Bu benzerligin manevi tesirleri, ileride, Turkler şahlandigi zaman kendisini gosterecektir.

ATSIZ

24 Haziran 1973

istanbul

ALA?

BOtiin Turk boylari arasinda ALA? soziinii en gok kullanan ve ona bilhassa ehemmiyet vererek onu kutsal uran (parola) sayanlarin baginda Kazak Turkleri gelir. igte bu ozel durum, ALA? deyiminin sadece Kazak Tiirklerine ait oldugu intibaini vermekte. Oysa, simdi Kazak Turkleri tarafından milIT «uran» olarak kullamlmakta olan ALA? sozij, vaktiyle «Kazak, Ozbek ve Nogay'larin hepsine ortak miNT uran (parola) olarak kullamlmistir» U).

'Hatta, «Alti ALA?» tabirinin «Desti Kipgak» manasinda kullanildigi da soyienilmekte. ilk cildi 1972 senesinde Alma-Ata (Almati) sehrinde Kazak Turku lehgesinde gikmis olan «Kazak Sovyet Ansiklopedisi»nde izah edildigine gore, ALA? sozij Kazak Turklerinin ilk defa «Kazak» denilmeden evvelki adidir. Yine aym yerde belirtildigine gore, ULUG BEG'in «DORT ULUS» —' «Uliis- ERBAA» denilen kitabi ile «Kazak tarihi», yani, «Nasabnamen Kazak» denilen tarih kitabinin el yazmasinda bu hususta gerekli tafsilat verilmiş. Adi gegen kitaplarda «Turk boylari arasinda ilk defa ALA? adim alanlar: Oguz, Kipgak ve Qangli olmustur» deniliyor .

(1) Ord. Prof. Dr. Z. V. Togan; Tiirkili-Tiirkistan tarihi, s. 31.

(2) «Kazak Sovyet Ansiklopedisi», s., 247.

Bazi kaynaklara gore, halk arasinda ALAS'la ilgili olarak soylenen efsaneler ilk defa XVI nci asir- da meshur tarihgi Kadir AM Calayri tarafından « - MI-AT-TAVARIH» adindaki kitapta toplanmis ۛ.

ALAS sozuyle ilgili olarak iizerinde durulmasi gereken ba\$ka bir husus da, efsanevi «ALASA HAN»- dir. Halk arasindaki efsanelere gore, Ala\$ha Han VI nci asir XII nci asir arasinda Turk boylarini bi r- lestirerek bir devlet kurmustur. iste devletin te ba- lari da «Alti Alas» denilen Turk boylari olmustur. Ala\$ha Han da onların atasidir. Kazak tarihci- lerinin kanaatine gore, Dede Korkut kitabinda ve pr- ta cagda yazilmis olan baska bazi kitaplarda, bilhas- sa tarihgi Resideddin ile Ebulgazi'nin kitaplarinda bahsi gecen Alasa Han aym tarihi sahistir. ۛ.

Efsanevi Alasa Han'in kiimbezi «mezari» Kaza- kistan'in Karagandi vilayetinin simdiki Cezdi «daha ewelki Ulutav-Uludag» adindaki kazasindadir. Be- lirtildigine gore, Ala\$ha Han'in kiimbezi cok siislii olarak ozel surette yapilmis. Kazakistan'da, son za- manlarda yapilan ilmi tetkiklere gore, Alasa Han'm kumbezinin kiremitleri kimtzla «kisrak sutuyle» yo- gurularak yapilmi?. i?te bunun icin de, Alasa Han'm kumbezinin kiremitleri ve duvan bOtin bakimsizlik- lara ragmen bugQne kadar dayanabilmis. Alasa Han kumbezindeki kiremitler ile onun duvarinin dayamk- liligi dikkati cekmis. Onun igin de ilm? tetkikler ya- pilnu\$tir. Neticede onun kiremit ve duvar kerpicle- rinin «kisrak sutuyle yogurularak yapildigi antasil- mi\$tin> 5».

ALAS sozuyle ilgili ve cok dikkate deger baska

Aym yewte.
mk S w p ft ^ „ ۛ 12, Alma - Ate.
(lass @ {529 9)

bir husus da, bundan birkag sene evvel Kazakistan'-in iLE havzasındaki **Karkarali** civarında bulunmuş olan 1.90 cm. boyundaki tastir. Belirtildigine göre, adi gegen tasın üzerinde Orkun alfabesiyle yazılmış yazı varmış. Yazıyı okuyan Kazak SSR ilim Akademisinin iyesi tamnmiş Kazak Turku tarihçisi G.G. Mu-sabayoglu'nun izahına göre, yazıda şöyle denilmekte: (6).

«Kagan Alti Borig Alas»

Earkali civarında bulunan tas ve iizerinde Orkun alfabesiyle yazılı olan «Kagan Alti Borig Alas» yazısı.

Yine, Kazak Turku ilim adamlarından Altay Amançologlu'nun belirttiğine göre, iLE nehrinin kıyısındaki **Ketpentav** «Ketpendag» tepesinin kuzey tarafında, 1964 senesinin sonbaharında -iig ayrı yerden- iizerinde eski zamanlarda yazılmış yazı olan taslar bulunmuş. Onlar tetkik edilince, yazıların V-VIII. asırlar arasındaki Turk boylarının adı olduğu6

(6) Haberşi, Kazak SSR ilim Akademisi (Westnike AN Kaz. SSR) 1967 Nu. 3 s., 83-84-85 (Bu husus, -Kazakistan Apigrafikası -adındaki kitapta da etraflica izah edilmiş?, s.f 5-30. Adi gegen kitap 1971'de Alma-Ata'da Qikmiştir.

anlasiimis. Mesela onda, kabilelerinden «Arsar», «Salar»in adi ve «ALA\$» adi yaziliyimig (7> Anlagiliyor ki, ALA\$ sozii tek Kazak Tiirklerine ait ve son zamanlarda ortaya gikmi? bir mefhum degil. ALAS sozii biitiin Turk boylarina ait tariht - ziye sahiptir. Oyle olmamis olsaydi, LE havzasinda-ki **Ketpemtav** ve **Karkarali'da** bulunmu? olan tariht tas- lar iizerine ALA\$ adi bundan asirlar evvel yazilma- mi\$ olurdu.

ALAS URAN (8)

Kazak Tiirkleri boylarinin her birinin kendine gore ayri ayri uranlari vardir. Mesela, Kerey'lerin urani «Abaq» ve Nayman'larin uram da «Kabanbay» dir. Fakat, biitiin bunun gibi uranlarm, yani, Kazak Turkleri kabileleri uranlarimn hig biri, millIT diismanlara karsi savaslarda kullamlmaz. Bunun gibi uranlar sadece Kazak Turklerinin dahilinde kullamlir. Mesela bir dijgunde pehlivan giiresirken, at yarislari tertip edildiginde yariscilara seslenirken veya kendi aralarinda herhangi bir anlasmazlik olmasi dolayisiyle gikan kavga sirasinda her Kazak Turku boyu kendi uranim gagirir.

MillT mesele mevzuu bahis olunca ve millT diigmanlarla karsilasihnca kullamlan, Kazak Turklerinin bir tek URAN'i vardir. da; ALAS'tir. Mesela dtismana karsi hiicuma gegen askerler «Alas-Alas» diye uran gagirirlar. 1945 senesinde, Manas nehri- nin bati tarafindaki Kizil Ozen irmagindaki Qinli'lere karsi savasta ve baska bir gok hucumlarda «Alas-Alas» denilerek uran gagirildigim ve bazi kimselerin de «Muhammed - Muhammed» diye seslendiklerini8

(8) Uran, Mill? Kiyam Nidasi ve parola manasina gelir.

kendi kulagimla duymusumdur. Demek oluyor kif A-LAS uran olarak cagrildigi zaman muhakkak mill? mesele mevzuu bahistir. Buna merhum Mir Cakip Du-latoglu'nun:

**«Amal barma kez geldik
Zamannmg munday tarma,
«Alas» dep uran estilse,
Kim burilmas qanina.
Fehimle dep aytamin,
Ferasattining barine.»(9)**

(Ne care ki, bu kadar dar zamana rastgeldi-k. «Alas» denilerek. «uran» mill? kiyam nidası cagirilacak olursa, kanim miidafaa eylemek icin kim rniicadele etmez. Suuru olan anlar diye soyluyorum.) diye haykirmasi da taniklik ediyor. Sair bu siirini Ruslar'in tahkir ve baskisimn oldukca arttigi siralarda yazmistir. Siirin bas tarafi Ruslar'in, Kazak TGrklerinin genis yaylalarıyla ormanlarım gasp ederek, ecdadinm ziyaretgah mezarlarım tahrip ettikleri ve onun taslarından hamam yaptıkları hususundaki aci Ozuntuyle ilgilidir.

Kirgiz Turklerinin meshur MANAS destanmm kahramam, Manas Baturun da Qinliler'e karsi savasirken;

**«Atam Yakup adim Manas,
Boyum Kirgiz Uranım ALAS»**

diye haykirdigi soyleneir.

Uran olarak kullanılan ALAS sozu, aym zamanda memleket ve ulus manasına da gelir. Mesela, «**Alas**

(9) Ord. Prof. Dr. Z. V. Togan, Turkili-Turkistan tarihi, s., 497